

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 1, 2018

Sayfa: 124-145

Received/Geliş: Accepted/Kabul:

[10-11-2017] – [03-03-2017]

Çocukların Çevrimiçi Ortamda Karşılaştıkları Risk Türleri İle Aracılık Uygulamaları Arasındaki İlişki

Filiz BİLGİN ÜLKEN

Yrd.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Asst Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Communication

Orcid ID: 0000-0002-8716-3632

filizbilgin77@gmail.com

Ferhan KILINÇ

Arş.Gör., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Res. Asst., Marmara University, Faculty of Communication

Orcid.org/0000-0003-3544-507X

ferhankinc2911@hotmail.com

Öz

İnternet, Web 2.0 ile birlikte etkileşimsel yapısı, kullanıcı türevli içerik üretimi ve çoklu ortam özellikleri ile iletişim, eğlence, bilgi edinme gibi olanakları her yaş ve statüden bireyin kullanımına sunmaktadır. Bu özelliklerin ve olanakların internet kullanıcısı olan çocuklara birçok fırsat sunması ile birlikte onları birtakım risklerle de karşı karşıya getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda çocukların çevrimiçi ortamlarda karşılaştığı risk türleri ile ailelerinin gerçekleştirdiği aracılık uygulamaları arasındaki ilişkinin nasıl olduğu bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise anne-babaların uyguladığı aracılık türleri ile çocukların karşılaştığı risk türleri arasındaki ilişkinin belirlenmeye çalışılmasıdır. Çalışma kapsamında seçilen aileler ve çocukları ile nitel yöntem kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Bulgulardan hareketle her bir aracılık türü uygulamaya koyulsa da çocukların internette çeşitli risklerle karşılaşabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya, İnternet, Çocuk, Aracılık, Risk

The Relationship Between The Risk Types that The Children Come Across on Online Platforms and Parental Mediation

Abstract

The internet, with Web 2.0, provide people in all ages with opportunities such as communication, recreation and knowledge acquisition by means of its interactive structure, user-generated content and multi-media features. It is a fact that these features and possibilities expose children using the internet to a number of risks along with many opportunities offered. In this context, how the relationship between the risk types that children face in online media and parental mediation practices is constitutes the problem of the present study. The aim of this study is to ascertain the relationship between parental mediation categories and risk types children face. Within the scope of the study, as part of qualitative method of inquiry, semi structured interviews with a selected group of kids and parents were conducted. Based on the findings, it may be concluded that even though parents implement every type of mediation, children are likely to face various risks on online platforms.

Keywords: New Media, Internet, Child, Parental Mediation, Risk

Giriş

Çocukluk dönemi, bebeklik evresinden başlayarak yetişkinliğin olgunluğuna, bilinç durumuna ve tecrübesine henüz erişilmemiş bir zaman aralığına tekabül etmektedir. Çocukluk döneminin ergenlik evresi ise yetişkinlik dönemine geçişin son aşaması olmaktadır. Bu aşamada bulunan çocuklar fiziksel, bilişsel ve psikososyal değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Ergenlik evresi, kişilik ve benlik oluşumunun had safhada olduğu, çocuğun soyut düşünce biçimi ile olaylar hakkında daha kapsamlı düşünebildiği ve fiziksel gelişiminin yoğun olarak gerçekleştiği evreyi kapsamaktadır. Bu dönemde olan çocukların toplumsal yaşamında diğer bireylerle olan iletişimsel faaliyetleri gelişmekte ve aile üyeleri dışında olan bireylerle etkileşimleri artış göstermektedir.

Kendisini oluşturan dijital yapısı ile yeni medya etkileşim, kullanıcı türevli içerik üretimi, hipermetinsellik ve multimedya özelliği ile çocuklara iletişim kurabilecekleri ve paylaşımında bulunacakları sosyal medya ortamları, bilgiye erişebilecekleri web siteleri, eğlence ihtiyaçlarını karşılayacakları dijital oyunları vb. sunmaktadır. Bununla birlikte bu zengin içerik ve özellikler, internette karşılaşılacak durumların da çok çeşitli olmasına ve bu bağlamda çocukların internette faydalı etkinlikler gerçekleştirmesinin yanı sıra risk barındırabilecek içeriklerle de karşılaşmasına sebep olmaktadır.

Risklerle karşılaşan çocukların, yetişkinler kadar olgun ve bilinçli bireyler olmadığı düşünüldüğünde ailelerin çocuklarının internet kullanımları konusundaki düşünceleri ve düzenlemeleri değerli olmaktadır. Bu çalışma da ailelerin çocuklarının internet kullanımına ilişkin gerçekleştirdikleri aracılık uygulamaları ile çocukların internette karşılaştığı risk türleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlamaktadır.

Çocukların İnternet Kullanımı

Günümüzde çocuklar Prensky'nin (2001: 2-6) ifadesiyle yeni iletişim teknolojileri ve internet ile çocukluk dönemlerinde karşılaşmamış olan, bu teknolojilerle sonradan tanışmış bulunan kişileri tarif eden dijital göçmenlerin aksine; doğdukları andan itibaren teknolojiyle tanışan, yeni iletişim teknolojilerine ve kullanımına adapte olmakta zorlanmayan nesil olarak ifade edilen dijital yerlilerdir. Bilgisayar oyunları, e-mailler, internet, cep telefonları ve mesajlaşma ihtiyacı ise dijital yerlilerin hayatlarının bir parçası olmaktadır.

TÜİK'in 2013 yılında yaptığı çalışmaya göre, çocuklar bilgisayar kullanımına ortalama 8 yaşında, internet kullanımına ise 9 yaşında başlamaktadır. Çocukların %45,6'sı her gün internet kullanmaktadır. Çocuklar, %84,8 ile en çok ödev yapmak, %79,5 ile oyun oynamak, %56,7 ile bilgi aramak ve %53,5 ile sosyal medyaya ulaşmak için interneti kullanmaktadır. Çocuklar en çok %65,6 ile interneti evde kullanmaktadır. (TÜİK, 2013)

Kadioğlu'na göre (2012: 160) bu nesil doğduğu andan itibaren 'mouse'u tanıyan ve çevresini monitörlerden izleyen bir nesildir. Bu dönemde çocuklar öncelikle bilgisayara ve internete dair bilgileri öğrenmekte ve internet ortamında korkmadan gezintiye çıkabilmektedir. Çünkü günümüzde çocuklar, gündelik hayatlarında olduğu gibi sanal dünyalarında da rahat davranışlar sergilemektedir. Önceleri oyun oynamak için sokak ortamını seçen çocuklar şimdilerde bilgisayar başında zaman geçirmekte ve internette sörf yapmaktadır. Kitle iletişim araçları ile belirli saatlerde belirli kanal seçeneği üzerinden aktivitelerini gerçekleştiren çocuklar artık internette çok geniş bir eğlenme, öğrenme ve gezinti havuzu içerisinde tercihlerine göre seçim yapmaktadır.

Günümüzde çocuklar tüm bu gündelik ve toplumsal faaliyetlerini yalnızca bilgisayarlar vasıtasıyla değil aynı zamanda mobil cihazlar kullanarak da gerçekleştirmektedir. Bu cihazlar zaman ve mekân sınırlamasını aşarak fiziki ve simgesel sınırlamaları yok etmekte ve her an her yerde kullanılma özelliği göstermektedir.

Coleman'ın (2012: 17) deyiimiyle neslimiz artık 'ağ tabanlı' nesildir ve çocuklar bunun bir parçası olmaktadır. Bu yeni nesil, dinamik özellikler sergilemekte, ağ üzerinde birbirlerine bağlanabilmekte ve yayılım göstermektedir.

Dijk (2016: 309-312) ise "dijital gençler" olarak adlandırdığu yeni neslin, medya kullanımlarını gündelik yaşamlarına sağlam bir biçimde entegre ettiğini, birbirleri ile bağlantıda olduğunu ve devamlı olarak iletişim kurmak istediğini belirtmektedir. Bu gençler bilgilerini, görüntülerini ve düşüncelerini internet ortamında paylaşarak içerik üretim sürecine tereddüt etmeden katılımcı özellikler göstermektedir. Böylece yeni medya ortamları çocukların eğlence, öğrenme ve iletişim ihtiyaçlarını karşıladıkları web sitelerini, oyun ortamlarını, sosyal medya ağlarını ve diğer internet tabanlı mecraları içerisinde barındıran bir platform olmaktadır. Kullanıcılar sosyal paylaşım ağlarında mevcut toplumsal bağlarını sürdürmekte ve yeni sosyal bağlantılar kurmaktadır (Aygül, Binark vd., 2014: 26). Bu bağlamda da internet kullanımları sırasında diğer kullanıcılarla etkileşim sağlamakta ve birer içerik üreticisi haline gelmektedirler (Timisi, 2011: 143). Kimlik ve benlik gelişimlerini sürdüren çocuklar sosyal medya ortamlarında oluşturdukları profil bilgilerinde olmak istedikleri kişilikleri yansıtmakta, internet ortamında kendilerini yeniden üretmekte, kimlik ve benlik mücadelesi vermektedir (Kuşay, 2013: 13).

Günümüzde çocukların internette zaman geçirdiği bir diğer önemli alan olan dijital oyunlar ise Ghazisaeidi, Safdari ve arkadaşlarına (2017: 2) göre de hareketli görüntü alanında dijital medyada yoğun olarak üretilen ve kullanılan alan olmaktadır. Çocuklar bu oyunlarla yalnızca zaman

geçirmemekte, oyunlardan etkilenmekte ve öğrenim kazanmaktadır. Fakat aynı zamanda bu oyunlar çocuklar için sosyal izolasyon (ayrı durma, soyutlanma), akademik başarıda düşüş, agresif tavırlarda artış gösterme, dikkat ve odaklanma sorunlarına da sebep olabilmektedir.

Çocukların İnternet Kullanımında Karşılaştığı Risk Durumları

Çocuklar internet ortamında gerçekleştirdikleri aktiviteler kapsamında bilgi edinme, eğlenme ve iletişim kurma, kimliğiyle ve toplumuyla ilişkilerini güçlendirme, katılım ve yaratıcılık gösterme gibi önemli fırsatlar elde etmektedir. Ne var ki Poe'nin (2015: 353) ifade ettiği gibi internet ortamında fırsatlarla birlikte her şey mevcuttur; bilinmeyen, garip, şüpheli, esrarengiz, olağandışı, farklı vb. her şey. İnternet, bireyin ilgisini farklı alanlara ve ortamlara yönlendirerek kullanıcıyı aldığı noktadan pek çok farklı noktaya sürüklemekte ve kullanıcıyı tahmin bile edilemeyen alanlara bırakmaktadır. Henüz erişkinliğe ulaşmamış ve farklı gelişim evreleri ile karşılaşan çocuklar Timisi'ye (2011: 4) göre yeni medya kullanımlarında karşılaştığı uygunsuz durumlardan gelişimleri açısından zarar görebilmektedir. Bu açıdan denilebilir ki internet bir taraftan bilgiye erişim ve içerik üretimi ile medyaya katılım olanağı sunmakta iken diğer taraftan bu kullanımların bazı olumsuz durumlara sebep olabileceği düşüncesiyle dikkatli bir biçimde planlanmasını gerektirmektedir.

Bayraktutan ve Binark (2013: 18) internetin oluşturduğu olumsuz durumları; kişilerin mahremelerini oluşturan metin ve görüntülerin izinsiz bir şekilde paylaşımı, sosyal medya ortamlarında veya haber sitelerinde nefret içerikli, ırkçı, homofobik, kadın düşmanlığı vb. barındıran içeriklerin yayılımı, paylaşımlar esnasında kaynak gösterimlerinin ihmal edilmesi, internet ortamında bireylerin bıraktığı izlerden faydalanılması, ticari kaygılarla bireylerin baskı altına alınması ve telif haklarının ihlali olarak açıklamaktadır.

Livingstone ve Haddon (2009: 8) ise yapmış oldukları araştırmada çocukların karşılaştıkları riskleri belirli başlıklar altında gruplandırmaktadır. Buna göre çocukların internet ortamında karşı karşıya kalabileceği riskleri ticari riskler, agresivite içeren riskler, cinsel içerikli riskler ve kültürel değerlerle ilgili olan riskler oluşturmaktadır.

Ticari Amaç Barındıran Riskler

Reklam, çocukların internet ortamında karşılaşabileceği risklerden biri olarak görülmektedir. Livingstone ve Haddon, (2009: 8) çocukların internet ortamında pek çok reklam ögesine maruz kaldığını belirterek, bu karşılaşmanın çocuklar için risk oluşturabileceğini ileri sürmektedir. Çocuklar, internet ortamında ticari kaygılar gözetilerek takibe alınmakta ve çocukların kişisel bilgileri yine ticari amaçlar için toplanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan etik ihlaller ise kolay bir biçimde etkilenebilen

bireyler olan çocuklar konusunda önemli bir durum arz etmektedir. Artık çocuklar, pazarlamacıların en büyük hedeflerinden biri haline gelmekte ve onları hedef alan reklamlar artış göstermektedir (Yücel, 2008: 212).

Çocukların ilgisini internet ortamında belirlemeye ve ona göre pazarlama faaliyetlerini düzenlemeye odaklanan şirketler ve reklam üreticileri için internet ortamı çocuk kullanıcıları bulabilecekleri bir alan yaratmaktadır.

Örneğin, Facebook'ta milyonlarca kullanıcı fotoğraf, video ve metin gibi içerikler oluşturarak topluluk karşısında paylaşmaktadır. Burada bulunmak reklam üreticileri için tüm bilgilerin ele geçirilmesi demektir. Kullanıcılar aslında fark etmeden bu şirketler için birer çalışan olmaktadır. Böylece sosyal medya kullanıcılarından ticari anlamda fırsatlar elde etmektedir (Netchitailova 2017: 3-7).

Şiddet Barındıran Riskler

İnternet, bireylerin kim olduğuna ve kullanım amacına bakmaksızın herkese açık ortamlardan oluşmaktadır. O halde burası çocuklar için de gündelik hayatta olduğu gibi bir yaşam alanı haline gelmektedir. Bu yaşam alanında çocuklar Livingstone'un (2009) belirttiği üzere sosyal medya ortamlarında şiddet barındıran korkutucu görüntülerle ve nefret sözleri içeren paylaşımlarla karşılaşabilmektedir. Aynı zamanda çocuklar zorba davranışlarda bulunan, kendilerini taciz eden ve bezdirici amaçlarla yaklaşan bireylerle de tanışabilmektedir.

Çakır'a (2013: 39) göre anlık ve hızlı paylaşımlar ile sohbet esnasında taraflar arasında küfür ve tehdit, aşağılama, korkutma içeren cümlelerin oluşması an meselesi olmaktadır. İnternet, kişilerin birbirlerine karşılıklı olarak gösterdikleri şiddetle birlikte cinayet görüntülerinin, seks içerikli videoların, teröristlerin saldırılarına dair içeriklerin ve şiddetli patlama görüntülerinin gösterilerinin yapıldığı alanlara dönüşmektedir.

Şiddet görüntülerinin yer aldığı internet ortamları arasında oyun platformlarından da söz etmek gerekir. Huizinga'nın (2013: 24) özgürlük olarak nitelendirdiği oyun oynama edimi çocuklar için riskli durumların oluşabileceği ortamlarda gerçekleşebilmektedir. Böylece eğlence amaçlı olarak gösterilen fakat bir çekişme ortamında karşılıklı savaşa, öldürme, yok etme amaçlarını barındıran oyunlar çocukların zihinlerinde yer edinebilmektedir. Timisi'ye (2011: 65) göre bilgisayarlarda ve internet ortamlarında oynanan oyunların ana ögesi şiddet ve cinsellik olmaktadır. Saldırgan davranışlar bir kültür haline gelerek çocukların gözünde olağanlaşabilmekte, empati yapma davranışı yok olabilmektedir.

İnternet ortamında çocukların karşılaşabileceği risk durumlarından biri de siber zorbalıktır. Siber zorbalık, şiddet unsurları kullanılarak nezaketsiz ve

gergin bir şekilde iletişim araçları yoluyla ileti göndermek, bezdirmeye yönelik incitici ve iğrendirici mesajlar atarak tacizde bulunmak, kişinin itibarına ve çevresel ilişkilerine hasar vermek için fısıltılar üretmek, bir başkası gibi davranarak -mış gibi yaptığı bireyin yaşamını ve tanınırlığını tahrip etmek, bireyin saklı olan bilgilerini ve görüntülerinin paylaşımını yaparak açık etmek, kasti biçimde bireyi internet ortamlarındaki faaliyetlere dahil etmemek ve internet ortamında bireyi bezdirmek amaçlı kötü niyetlerle takip etmek gibi davranışları kapsamaktadır (Willard, 2007: 2).

Cinsel İçerik Barındıran Riskler

İnternet ortamları bireylerin kendilerini sergiledikleri en yeni sahneler olarak tanımlanabilir. Bireyler, gündelik yaşamlarında olup bitenleri ve tüm faaliyetlerini burada sergilemektedir. İzleyenler ise internete erişen tüm insanlardır (Çakır, 2015: 155-156). Buna göre çocukların yaptığı paylaşımları kimlerin gördüğü, izlediği ve sonrasında kullandığı bilinmemektedir.

Binark, Aygül ve arkadaşlarına (2014: 164) göre röntgenciler, internet ortamının kendileri için güvenli olduğunu düşünerek istediği zaman ve yerde, istediği kişiye ulaşabilmektedir. Bu bağlamda çocuklar, internet erişimine sahip tüm kullanıcıların röntgenleyebileceği bireyler haline gelmektedir.

EU Kids Online'ın 2015 yılında Avrupa ülkelerinde yaptığı araştırmaya göre çocukların %51'i internet ortamında cinsel içerikli metin ve görüntülere rastlamaktadır.

Çocuklardan seks içerikli görüntüler isteyen, kamera karşısında canlı olarak soyunmalarını talep eden ve hatta mastürbasyon yapan kullanıcıların da olabildiği bu ortamda çocuklarla cinsel içerikli diyaloglar kamera karşısında veya metin ve görüntü iletimi yoluyla gerçekleşmektedir (Kenny ve Wurtele'nin, 2016: 333). Sonrasında ise bireyler bu iletişimi dışarıda da sürdürme talebinde bulunabilmektedir.

Toplumsal Değerlere Dair Riskler

İnternette ırkçı ve önyargılı metinler paylaşılabilen ve bu yönde tavsiyelerde bulunulabilmektedir. Kullanıcılar birbirleri üzerinde belli konular için baskı uygulayabilmekte ve intihar, anoreksiya gibi zararlı durumların tavsiyesine veya özendirilmesine yönelik paylaşımlar yapabilmektedir (Livingstone ve Haddon, (2009: 8).

İnternet aynı zamanda çocukların toplumsal yaşamlarını etkileyebilecek toplumsal cinsiyet rollerine yönelik içerikleri de barındırmaktadır. İnternet ortamı çocukların gelişimlerini henüz tamamlamadığı bu dönemde, kadınlık ve erkeklik rolleri hakkında oluşturacakları algı biçimleri bakımından önemli bir yerde durmaktadır.

Çocukların İnternet Kullanımlarında Uygulanan Aracılık Modelleri

Aracılık, ailelerin çocuklarının medya kullanımlarını düzenlemeleri adına gerçekleştirdikleri stratejiler olarak tanımlanmaktadır. Aracılık uygulamaları öncelikle çocukların televizyon izleme alışkanlıklarının düzenlenmesi için uygulanırken Eastin ve arkadaşları (2006: 486), internetin çocuklar tarafından yoğun olarak kullanılmasıyla ailelerin internetin risk barındırabilecek ortamlarından endişe duymasına yol açtığını ve bu durumun aracılık uygulamalarının önemini artırdığını belirtmektedir. Böylece aracılık uygulamaları, çocukların internet kullanımında başvurulan yardımcı davranışlar olarak istenmeyen içeriklere karşı çocukları korumak amacıyla değerli olmaktadır.

Çocukların televizyon izleme alışkanlıkları ve ailelerin aracılık uygulamaları hakkında araştırmalar yapan Amy Nathanson (2001) aracılığı kısıtlayıcı aracılık, aktif aracılık ve birlikte izleme modeli olarak üç farklı yönteme ayırmaktadır.

Kısıtlayıcı Aracılık

Kısıtlayıcı aracılık medya kullanımları ile ilgili çocuklara kurallar ve kısıtlamalar getirmektir (Nathanson, 2001: 201). Başka bir ifadeyle kısıtlayıcı aracılık, çocuğun, herhangi bir web sitesi, sosyal medya ortamları veya oyun sitelerini kullanıp kullanmamasına karar verdikten sonra belirli bir süreyi ön şart koşarak kullanım durumlarını bitirme zamanını sağlamayı ifade etmektedir. Aynı zamanda çocukları, kullanım anında ve sonrasında kontrol edebilmek için çocuk filtresi, aile filtresi gibi uygulamalar gerçekleştirmektedir (Nikken ve Schols, 2015: 3428).

Kısıtlayıcı aracılık uygulamasında dikkat edilmesi gereken durum şöyledir: Bu aracılık türünü uygulayan aileler, çocuklarını internet kullanımları konusunda bilgilendirmemekte ve cesaretlendirmemektedir. Aileler internet ortamındaki olumsuz durumlarla nasıl baş edilmesi gerektiğini hakkında öğretici davranmamaktadır. (Cauberghe, Hudders ve Panic, 2015:11)

Livingstone ve Duerager'in (2012: 1-5) 25 ülkede 9 ile 16 yaş aralığında yirmi beş bin yüz kırk iki çocukla çevrimiçi anket tekniği ile yapmış olduğu çalışmaya göre ailelerin kısıtlama davranışı sonucu çocuklar pornografi, siber zorbalık ve yabancılarla iletişime geçmek gibi risk türleri ile daha az karşılaşmaktadır. Ancak kısıtlayıcı aracılık uygulaması sonucunda çocukların öğrenme, iletişime geçme, katılım ve eğlence gibi fırsatlarının da azaldığı görülmektedir.

Aktif Aracılık

Aktif aracılık, ailelerin çocuklarının internet kullanımı sırasında yanında bulunarak çocukları ile internet içerikleri hakkında konuşmaları, eleştirmeleri, çocuklarını interneti keşfetme konusunda cesaretlendirmeleri ve çocuklarının internette gerçekleştirdikleri aktiviteleri paylaşmaları anlamına gelmektedir (Duerager ve Livingstone, 2012: 1).

Çocuğun medya kullanımını iyi yapması halinde onu övmek, elektronik medyayı nasıl doğru, daha uygun bir şekilde kullanacağı, elektronik ortamda nasıl daha çok güvende kalacağı, elektronik araçların ve ortamların olumlu ve olumsuz yanları hakkında müzakereler yapmak aktif olmayı betimlemektedir (Nikken ve Schols, 2015: 3428). Buna göre internet, aile ve çocuğu diyalog kurma yoluyla ortak paydada buluşturmaya destek olmaktadır. Böylece ailelerin tutum ve düşünceleri çocuğa aktarılmakta, çocuğun internet kullanımı kısıtlama ve kural koymanın ötesinde daha serbest fakat rehberlik eşliğiyle gerçekleştirilmektedir.

Mendoza (2009: 30), aktif aracılık uygulamasının en önemli hedefinin, çocukların internette olumlu sonuçlar alabilmesi için kritik düşünme becerilerinin artırılmasıyla birlikte medya kullanımı sonucunda karşılaşılabilecekleri olumsuz sonuçlardan korunması olduğunu belirtmektedir. Böylelikle çocuğun internet kullanımı sırasında düşünme becerilerini kullanabilmesi, bunun sonucunda olumlu ve olumsuz durumların ayırımına varabilmesi hedeflenmektedir. Böylece çocuğun riskli durumlarla karşılaşma seviyesinin azaltılması veya riskli herhangi bir durumla karşılaşması sonucu çocuğun kendisini koruyabilmesi amaçlanmaktadır.

Collier'in 2015 yılında aracılık uygulamalarının çocukların medya kullanımlarında kullanım zamanları, seks içerikli görüntülerle karşılaşma, agresivite içeren içeriklere ulaşma, madde kullanımı ve sağlık ile ilgili sorunlarda nasıl rol oynadığı konusunu araştırdığı çalışmasında aktif aracılık uygulaması, çocukların agresivite ve cinsellik içeren metin ve görüntülerden, madde kullanımını özendiren sayfa ve görsellerden uzak kalması konusunda etkili bir yöntem olmaktadır (2015: 25).

Birlikte İzleme

Aracılık uygulamalarından biri olan birlikte izleme modeli, çocukların dijital medya araçlarını kullanımı sırasında ailelerin onlara eşlik etmesini ifade etmektedir. Aileler medya kullanımını çocukları ile beraber gerçekleştirmektedir. Fakat medyada karşılaşılan içerikler hakkında çocuklarıyla diyalog kurmamaktadır (Wright, 2016: 347).

Birlikte izleme modeli ile aktif aracılık uygulaması arasındaki farka bakıldığında, birlikte izleme modelinde aileler medya kullanımı ve medyanın içerikleri konusunda eleştirel düşünce biçimini çocuklara kazandırmak gibi bir çabanın içerisinde olmamaktadır. Birlikte izleme modelinde aileler medya içeriklerini çocukları ile birlikte karşılamakta fakat

içerikleri çocuklarına yorumlamak gibi bir düşünceleri olmamaktadır (Austin, 2001: 385-386).

Valkenburg (1999: 54) da benzer şekilde birlikte izleme modelini çocukların medya kullanımları sırasında ailelerin bu deneyimi çocukları ile paylaşması olarak açıklamaktadır. Fakat bu paylaşım esnasında medya içerikleri hakkında herhangi bir tartışma konusu olmamasına dikkat çekmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'nin Akdeniz Bölgesi'nde bulunan Mersin ilinde bir devlet okulunun 7. ve 8. sınıfında okuyan 12-14 yaş aralığında olan 9 ortaokul öğrencisi ve eğitim seviyesi yüksek anne ve babalarından oluşan nitel bir durum çalışmasıdır. Bu açıdan nitel bir çalışmada nicel sonuçlara ulaşılması önemli olmamaktadır. Araştırmacının ise elde ettiği verilerin analizini-sentezini derinlemesine yapması ve önyargısız bir biçimde tanım-yorum getirmesi zorunludur (Gillham, 2000: 9-10).

Çalışmanın temel amacı çocukların internet kullanımlarında karşılaştıkları risk türleri ile ailelerin gerçekleştirdiği aracılık uygulamaları arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Bu amaçla ilk olarak araştırmaya katılacak anne-babalar ile çocuklarının internet kullanımında gerçekleştirdikleri aracılık türlerini öğrenmek, çocuklar ile internette gerçekleştirdiği aktiviteleri ve karşılaştığı risk türlerini belirlemek amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ailelerin uyguladığı aracılık düzeyleri; her üç aracılık türü (aktif, kısıtlayıcı ve birlikte izleme) için "düşük", "orta" ve "yüksek" şeklinde üç ayrı kategoride yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorumlanması

Aileler ve çocuklarla yapılan görüşme sonrası elde edilen bulgulara göre çocuklar internet ortamında bir takım risklerle karşılaşmaktadır. Aynı zamanda aileler bu durumların engellenebilmesi amacıyla aracılık uygulamaları gerçekleştirmektedir. Buna göre aracılık uygulamaları ile çocukların karşılaştıkları riskleri birlikte incelemek önemli olmaktadır.

Aktif Aracılık Uygulanan Çocukların Risklerle Karşılaşma

Durumları

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre İrem, Sude, Burak, Hakan ve Halime'nin ailelerinin aktif aracılık uyguladıkları görülmektedir.

İnternetin, çalışmaya katılan ve aktif aracılık gören çocukları çeşitli risklerle karşı karşıya getirdiği görülmektedir. Çocukların, özellikle sosyal medya ve oyun ortamında saldırgan davranışlar gösteren kişiler tarafından küfürlü

konuşmalara maruz bırakıldığı görülmektedir. Aynı zamanda çocuklar tanımadığı kişilerden arkadaşlık isteği veya mesaj almakta, cinsel içerikli ve şiddet içerikli görüntülerle karşılaşmaktadır. Bununla birlikte çocuklar kişisel bilgilerinin ve görüntülerinin kötüye kullanıldığını, sosyal medya hesaplarının çalındığını, intihar ve kötü alışkanlıklarla ilgili içerikler gördüğünü, reklamlarla karşılaştıklarını, ideolojik baskı gördüklerini, tanımadığı kişilerle sohbet ettiklerini ve fotoğraf paylaşımında bulduklarını söylemektedir.

Görüşmeler sonucu elde edilen bulgulara göre İrem'in internet kullanımı konusunda annesi yüksek düzeyde aktif aracılık uygulamaktadır. İrem'in internet ortamında karşılaştığı risk türlerine bakıldığında ise annesi, araştırmacı ve İrem arasında geçen diyalog bilgilendiricidir:

“Anne: Mesela İrem Exo fanı diye birkaç kişiyle görüştü. Onların kim olduğunu bilmiyorduk işte sildirdik engelledik. Onlar mesela bir keresinde fotoğraf istemişler İrem'den. Bu saf kızım da kendi fotoğrafını çekmiş göndermiş. İki defa oldu bu olay. İşte uyardık anlattık.

Araştırmacı: Başka bir olay oldu mu?

Anne: Dediğim gibi fotoğraf isteyen oldu. Arkadaşlık kurmak isteyen, sevgili olmak isteyen insanlar oldu.

Araştırmacı: Yabancı kişiler mi?

Anne: Evet hep bunlar yabancı kişilerdi. Bunun dışında daha ciddi bir şeyle karşılaşmadık.

Araştırmacı: Siz bunu nasıl öğrendiniz?

Anne: Aslında söylüyor. Birkaç olayı oldu, hesabı çalındı, tanımadıklarından selam, naber gibi mesajlar geldi. Bunları hep söyledi.”

İrem ise internet ortamında birçok farklı riskle karşılaştığını açık bir şekilde ifade etmektedir.

“İrem: Mesela hani bileklerini kesiyorlar ya keşfette (Instagram) karşıma çıkıyor.

İrem: Mesela benim takip ettiğim sayfalar var o sayfalarda küfür edenler oluyor sinirim bozuluyor. O insanlara (LGBTİ bireylere) hakaret edilmemesini istiyorum.

Araştırmacı: Peki yabancılardan arkadaşlık istekleri alıyor musun?

İrem: Alıyorum evet ama tanımadıklarımı kabul etmiyorum. Kabul ettiğim çok nadir oluyor mesela şu fanları bu fanlarını kabul ediyorum. Beşiktaş fanlarını kabul ediyorum.

Ailelerle ve çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara göre Halime ve Hakan'ın ailelerinin düşük düzeyde aktif aracılık uyguladıkları görülmektedir. Halime'nin internette karşılaştığı risk türlerine bakıldığında reklamlarla karşılaşmış, yabancı kişilerden mesaj almış ve internette arkadaşına yazdığı bir yorum sebebiyle gündelik hayatında

sıkıntılı durumlar yaşamıştır. Bu durumlardan bazılarını ise annesiyle paylaşmıştır.

Bir diğer düşük düzeyde aktif aracılık uygulayan Hakan'ın annesi ise herhangi bir risk durumunda Hakan'ın bunu kendisine söyleyeceğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Bana cep telefonundaki mesajları bile okutur. Anne bu bana niye geldi diye. Kötü bir şey olduğunda bana söylüyor. O konuda endişem yok."* Babası ise Hakan'ın bilinçli bir internet kullanıcısı olduğundan bahsederek Hakan'ın herhangi bir sıkıntılı durumla karşılaşsa bile aşabileceğini belirtmiştir: *"Zaten Hakan küfür edenlerden uzaklaşır, yabancıardan gelen istekleri kabul etmez, yabancı birisi yazarsa gelir bize anında söyler, tepkisiz kalır, cevap bile vermez. Biz bunu onunla konuştuk çünkü hep."* Buna göre Hakan'ın annesi ve babası bu gibi durumlara karşı Hakan'ı uyardıkları için bu tür risklerle çocuklarının karşı karşıya kalabileceğini düşünmemektedir.

Kısıtlayıcı Aracılık Uygulanan Çocukların Risklerle Karşılaşma Durumları

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre İrem, Mert, Cem, Yusuf, Burak, Mine ve Halime'nin ailelerinin kısıtlayıcı aracılık uyguladıkları görülmektedir. Çalışmanın bulgularına göre kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocukların internette karşılaştığı risk türleri; korkutucu veya cinsel içerikli görüntüler, oyun oynarken reklamlarla, hakaretlerle ve küfürlerle karşılaşmak vb.dir. Bununla birlikte çocuklar sosyal medya hesaplarının çalındığını, intihar ve kötü alışkanlıklarla ilgili içeriklerle karşılaştıklarını, ideolojik baskı gördüklerini, izinsiz bilgi ve fotoğraflarının paylaşıldığını, bilgi ve görüntülerinin kötü amaçlarla kullanıldığını, tanımadığı kişilerden arkadaşlık isteği ve mesaj aldıklarını, tanımadığı insanlarla internette tanışıp sohbet ettiklerini ve saldırgan kişiler tarafından küfüre maruz kaldıklarını belirtmektedir.

Ailelerle ve çocuklarla yapılan görüşmelerde Mert, Cem, Yusuf ve Mine'nin ailelerinin yüksek düzeyde kısıtlayıcı aracılık uyguladığı görülmektedir. Buna göre çocukların internette karşılaştıkları risk türlerine bakıldığında Mert, karşılaştığı risklerden şu şekilde bahsetmektedir:

"Bir keresinde bir sayfada bir şeye tıkladım. Babamın kartından para kesmişti, o zaman korkmuştum. Numara söyleyen siteler görüyorum işte kadınlar oluyor. Bazen bakıyorum bu ne diye. Casino diye bir şey var tam olarak ne olduğunu bilmiyorum ama para böyle kumar onun reklamları. Bir de oyunlarda küfür edenler oluyor tabi. Mesela oyunun amacı savaş oyunu öldürmen gerekiyor öldürdüğünde direkt sana küfür ediyorlar. Bir oyunda da para istemişlerdi benden. İşte bize şu kadar para verirsen sana şu kadar can veririz yazdı."

Yüksek düzeyde kısıtlayıcı aracılık uygulanarak günlük bir saat internet kullanma hakkı olan Yusuf, bu sürede karşılaştığı risk türlerinden şu şekilde bahsetmektedir:

“Yusuf: İnternet bence kötü bir ortam.

Araştırmacı: Neden?

Yusuf: Çok kötü.

Araştırmacı: Örnek verir misin?

Yusuf: Evet mesela Instagram’ımı çalmışlardı. İçinde yazışmalarım vardı. Fotoğraflarımın bazıları silinmişti. Bir de tanımadığım insanlarla yazışmışlar benim adımla. Başıma sıkıntı açılır diye çok korktum.

Araştırmacı: Bundan ailenin haberi var mı?

Yusuf: Yani gerek kalmadı şifremi değiştirdimce halloldu.

Araştırmacı: Peki seni korkutacak başka konular oluyor mu? Şiddet içerikli görüntüler görüyor musun?

Yusuf: Bazen görüyorum videolarda falan. Yani bunun gibi başka olmadı. Ama mesela bir kere Alex’in gollerini izliyordum. Youtube’a frikik yazınca +18 görüntüler çıktı karşıma bir anda.

Buna göre Yusuf’un kendisine verilen kısıtlı sürede bir takım risklerle karşılaştığı görülmektedir. Babası ise Yusuf’un internette kötü bir durumla karşılaşmayacağına inanmaktadır ve bunu şu şekilde anlatmaktadır. *“Yusuftan en ufak bir şüphem yok. Kendisi zaten interneti ders için kullanıyor. Kendisine belirli bir süre veriyoruz. Bu süreyi dersleri ile değerlendiriyor. Süresi bitince alırız bilgisayarı.”*

Aileler ve çocuklarla yapılan görüşme sonrası elde edilen bulgulara göre Halime ve Burak’ın ailelerin düşük düzeyde kısıtlayıcı aracılık uyguladığı görülmektedir.

Düşük düzeyde kısıtlayıcı aracılık uygulanan Burak ise internet ortamında karşılaştığı risk türlerinden şu şekilde bahsetmektedir:

Burak: Bazı ortamlarda çok küfür ediyorlar. Ya da mesela çok ırkçılar. Oyunlarda Hristiyanlarla Müslümanları karşılaştırıp kötü şeyler söylüyorlar. Ben öyle şeyleri sevmemişim için çıkıyorum.

Araştırmacı: Sanırım Instagram hesabın hacklenmiş öyle değil mi?

Burak: Evet geri aldım Instagram’ı. Birisi girmiş sayfama. Bu siz miydiniz dedi hayır dedim. Şifreyi değiştirdim hemen. Konuşmalarım silinmiş birkaç tane.

Burak’ın annesi ise bu konuda Burak’ı uyardığını belirtmektedir. Aynı şekilde Burak’ın da küçük kardeşine kendisi gibi internet kullanımı hakkında tavsiyeler verdiğini belirtmiştir: *“Kendisi de kardeşi korku videoları*

izlemek istediği zaman yaşının daha çok küçük olduğunu, bunların onu gece yatarken korkutabileceğini söylerken duydum."

Birlikte İzleme Uygulanan Çocukların Risklerle Karşılaşma Durumları

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre İrem, Sude, Burak, Hakan ve Halime'nin ailelerinin birlikte izleme modelini uyguladıkları görülmektedir. İnternetin, çalışmaya katılan ve birlikte izleme modeli uygulanan çocukları çeşitli risklerle karşı karşıya getirdiği görülmektedir. Çocukların, sosyal medya ve oyun ortamlarında küfürlere maruz kaldıkları görülmektedir. Aynı zamanda çocuklar tanımadığı kişilerden arkadaşlık isteği veya mesaj almakta, cinsel içerikli ve şiddet içerikli görüntülerle karşılaşmaktadır. Çocuklar sosyal medya hesaplarının çalındığını, kişisel bilgilerinin ve görüntülerinin kötüye kullanıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte çocuklar internet kullanımları sırasında intihar ve kötü alışkanlıklarla ilgili içerikler görmekte, reklamlarla karşılaşmakta, ideolojik baskı görmekte, tanımadığı kişilerle sohbet etmekte ve bu kişilerle fotoğraf paylaşımında bulunmaktadır.

Görüşme sonrası elde edilen bulgulara bakıldığında İrem'in annesinin yüksek düzeyde birlikte izleme modeli uyguladığı görülmüştür. Annesinin İrem'in internetteki tehlikelerin tam olarak farkında olmadığını *"İrem hepsini kendi yaşıtı sanıyor. Kendi gibi masum düşünüyor. Mesela benim gibi anne diyor, Exo fanı, şu fanı bu fanı ama işte garantisi yok."* cümleleriyle belirtmiştir.

Aileler ve çocuklarla yapılan görüşmelerde Sude ve Burak'ın ailelerinin orta düzeyde birlikte izleme modeli uyguladığı görülmüştür. Aileleriyle birlikte internette zaman geçiren Sude ve Burak'ın karşılaştığı risklere bakıldığında, Sude'nin fanı olduğu sayfalarda yapılan yalan haberlerin ve kötü yorumların moralini bozması, oyun oynadığı sırada intihar ve kötü içerikler barındıran görüntülerle karşılaşması örnek gösterilebilir. Ayrıca Sude internette karşılaştığı bir durumu: *"Sınıfta hiç sevilmeyen kişilerden sevdiğim şeylere hakaretli yorum yapanlar oluyor ama ben engelliyorum."* şeklinde anlatmıştır.

Burak ise özellikle oyunlarda küfür ve hakaret barındıran içeriklere maruz kaldığını söylemiştir. Bu içeriklerle karşılaştığında ise ortamdan uzaklaşma gereği duymaktadır. Bir diğer yaşadığı sıkıntı ise sosyal medya hesabının çalınması ve özel mesajlarının silinmesidir.

Ailelerle ve çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda düşük düzeyde birlikte izleme modelinin uygulandığı çocuklar Halime ve Hakan'dır.

Hakan internette yabancı kişilerden ve oyun sırasında edilen küfürlerden rahatsızlık duymaktadır fakat *"Yabancı kişiler oluyor tabi. Bazen oyunlarda*

küfürlü yazılar oluyor. Ama cevap vermemekten yana oluyorum. Çünkü cevap verirsem uzayıp gidecek.” düşüncesiyle herhangi bir cevap vermediğini belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

İnternet, belirli amaçlara hitap eden sosyal medya ağlarını, çeşitli web sitelerini, bilgi kaynaklarını ve oyun, alışveriş, müzik gibi eğlence alanlarını içinde barındırmaktadır. İnternetin bu geniş kullanım amaçları ve alanları kullanıcıların internette pek çok aktivite gerçekleştirmesine olanak tanımakla birlikte istenmeyen durumların oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. İnternet kullanıcısı olan çocukların da bu ortamda zaman geçirdikleri düşünüldüğünde çocukların internette gerçekleştirdiği aktiviteler ve karşılaşılabilecekleri riskli durumlar araştırmaya değer görülmektedir. Aynı zamanda çocuğun toplumsal hayata hazırlanmasında bir etken olan anne ve babaların da çocuklarına, internet kullanımı konusunda sağladığı katkılar önemli olmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle, çocukların internette ne tür aktivitelerde buldukları ve ne tür risklerle karşılaştıkları belirlenmiştir. Ardından çocukların internette gerçekleştirdiği aktivitelerle ve karşılaştıkları risk durumları ile kısıtlayıcı aracılık, aktif aracılık ve birlikte izleme modeli olarak üç farklı yöntem ayrılan (Nathanson, 2001) ve ailelerin çocuklarının medya kullanımlarını düzenlemek adına gerçekleştirdikleri stratejiler (Wright, 2016: 347) olarak tanımlanan aracılık uygulamaları arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Çalışmanın uygulama aşamasında görüşme kapsamında seçilen 9 anne, 2 baba ve 9 çocuk ile gerçekleştirilen görüşmelerin bulguları incelenmiştir. Çocukların ve ailelerin bilgileri çalışmada kullanılmamış, çocuklara takma isim verilmiştir. Ailelerle ve çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen veriler ailelerin uyguladıkları aracılık türlerine göre çocukların risklerle karşılaşma durumu incelenmiştir.

Karşılaşılan risk türlerine bakıldığında çocukların literatürde yer verilen cinsel içerikli, şiddet içerikli, ticari ve kültürel değerlerle ilgili olan risklerle farklı biçimlerde karşılaştıkları görülmüştür. Çocuklar daha çok sosyal medya platformlarında cinsel içerikli, şiddet içerikli paylaşımlarla, nefret barındıran içeriklerle, saldırgan tavırlar sergileyen kullanıcılarla karşılaşmaktadır. Çocuklar tanımadığı kullanıcılardan sosyal medya ortamlarında arkadaşlık isteği veya mesaj almakta ve bu kullanıcılarla iletişim kurmaktadır. Aynı zamanda çocuklar internette oyun oynarken cinsel ve şiddet içerikli görüntülerle, kendilerini rahatsız eden reklamlarla karşılaşmakta ve küfürlü konuşmalara maruz kalmaktadır. Çocukların sosyal medya hesaplarının çalındığı ve bilgilerinin kötüye kullanıldığı da çalışma sonucunda karşılaşın risk türleridir.

Ailelerin çocuklarının internet kullanımını konusundaki uygulamalarına bakıldığında çocukların riskli durumlarla karşı karşıya kalabileceği endişesiyle her üç aracılık türünün de aileler tarafından uygulandığı görülmüştür. Aileler her üç aracılık türünü farklı yöntemlerle uygulamaktadır.

İnternette film izlemek, sosyal medya hesaplarını kullanmak, alışveriş sitelerini incelemek, çocukların oynadığı oyunlara eşlik ederek oyun hakkında sohbet etmek ve ödevleri ile ilgili çocuklara yardımcı olmak faaliyetlerinin aktif aracılık uygulayan aileler tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Aynı zamanda aileler ve çocukları birlikte internet kullanımından keyif almaktadır. Birlikte internet kullanım fikri hem aile tarafından hem de çocuk tarafından dile getirilmektedir. Aktif aracılık uygulayan aileler çocuklarını internet kullanımını konusunda cesaretlendirmenin yanı sıra çoğu zaman çocuklarının başlarına gelebilecek kötü durumları önlemek adına uyarılarda bulunmaktadır. Bu uyarılar arasında yabancı kişilerin isteklerine ve taleplerine karşı dikkatli olmaları, kendilerinin ve ailelerin kişisel bilgilerini kimseyle paylaşmamaları, cinsel içerikli veya şiddet içerikli mesajlar gelmesi durumunda kendilerini haberdar etmeleri, interneti gerektiğinden fazla kullanarak ödevlerini ve gündelik işlerini ihmal etmemeleri ve interneti doğru bir biçimde kullanmaları gibi ifadeler var olmaktadır.

Kısıtlayıcı aracılık uygulamasının ise ailelerin en çok başvurduğu yöntem olduğu görülmüştür. Bu sonuç Livingstone ve Duerager'in, (2012: 1-5) 2012 yılında 25 ülkede yirmi beş bin yüz kırk iki çocukla çevrimiçi anket tekniği kullanarak yapmış olduğu çalışmada bulunan sonuç ile benzerlik göstermektedir. Livingstone ve Duerager'in çalışmasında Türkiye'de en çok uygulanan aracılık türünün kısıtlayıcı aracılık olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada ailelerin kısıtlayıcı aracılık uygulaması yaparken çocuklarının internet kullanımına çoğunlukla süre kısıtlaması getirdiği ve belirli sitelerle birlikte belirli uygulamalara erişimlerini engellediği görülmüştür. Aynı zamanda endişe duydukları durumlarda aileler çocuklarının belirli kullanıcıların sosyal medya hesaplarına olan erişimini engellemekte ya da internette etkileşim faaliyetine yasak getirmektedir. Aileler çocuklarının internette erişebilecekleri siteleri kısıtlamak adına aile ve çocuk filtresi de kullanmaktadır. Aynı zamanda çocuklarının herhangi bir riskle karşılaşması sonucu evdeki yerel internet bağlantısını kesme yoluna giden ailelerin var olduğu görülmektedir. Kısıtlayıcı aracılık uygulamasının çocukların bir riskle karşılaşması durumunda aileler tarafından bir ceza yöntemi olarak kullanıldığı da tespit edilmiştir.

Ailelerin çocuklarının internet kullanımına uyguladıkları birlikte izleme modeline bakıldığında tek başına birlikte izleme modeli uygulayan ailenin

olmadığı görülmüştür. Aileler, birlikte izleme modelini aktif aracılıkla etkileşim içerisinde kullanmaktadır. Örneğin aileler çocuklarıyla birlikte film ya da kısa videolar izlerken aynı zamanda izledikleri videolarla ilgili yorumlar yapmaktadır. Bununla birlikte aileler çocuklarının sosyal medya hesaplarına da çocuklarıyla birlikte bakarak yorumda bulunmakta, çocuklarının oyunlarını izleyerek sorular sormaktadır. Bu durum ise internetin hızlı ve dinamik bir ortam olmasına ve etkileşimli yapısına bağlanabilmektedir. Sosyal medya ortamlarının sunduğu zengin içerikler, eğlenceli zaman geçirmeyi sağlayan kısa videolar, etkileşim içerisinde oynanan oyunlar ailelerle çocuklarını birlikte izleme gerçekleştirdikleri sırada iletişim kurmaya iten sebepler olabilmektedir.

Çalışmada aynı zamanda ailelerin farklı aracılık türlerini bir arada kullandıkları görülmüştür. Bu aileler tek bir aracılık türünü yeterli görmemekte, sorunun çözümüne dair ek tedbirler almaktadır. Aileler, uyguladıkları aracılık türüne rağmen çocuklarının herhangi bir riskle karşılaşmaları durumunda diğer aracılık türlerini uygulamaya başlamaktadır. Aktif aracılık uygulayan ailenin çocuğunun istemediği bir aktivite gerçekleştirmesi sonucu internet bağlantısını kesmesi duruma örnek gösterilebilir. Bu anlamda aileler tek bir aracılık türü uygulamasını risklerle başa çıkma konusunda yetersiz görmektedir.

Ailelerin internet hakkındaki tutum ve davranışlarına bakıldığında aktif aracılık uygulayan ailelerin internetin doğru bir şekilde kullanıldığı takdirde çok faydalı bir ortam olduğunu düşündükleri görülmektedir. Aynı zamanda aileler internetin çocukları için riskli durumlar oluşturabileceğinin de farkındadır. Bununla birlikte aileler çocuklarının internet kullanımına ve eriştikleri ortamlara bir kısıtlama getirmemekte, çocuklarının internet kullanımlarını kısıtlamak yerine onlara eşlik etmektedir. Bu anlamda aktif aracılık uygulayan aileler çocuklarını risklerden korumakla birlikte çocuklarının daha faydalı bir internet kullanımı gerçekleştirmesini amaçlamaktadır.

Kısıtlayıcı aracılık uygulayan aileler, internetle ilgili endişeler duymaktadır. Bu endişeler arasında çocuklarının bağımlı olması, eğitimlerini ihmal etmeleri, yabancı kişilerle iletişime geçmeleri gibi durumların olduğu görülmektedir. Aileler internet hakkındaki endişeli tutum ve düşüncelerini gerçekleştirdikleri kısıtlayıcı aracılık faaliyetlerine yansıtmaktadır. Çocuklarına süre kısıtlaması getirerek ve belirli sitelere erişimini engelleyerek endişelendikleri durumların gerçekleşmeyeceğini düşünmektedir.

Aktif aracılık uygulanan çocukların risk durumları ile karşılaşmalarına bakıldığında çocukların cinsel içerikli, şiddet içerikli, ticari risklerle ve kültürel değerlerle ilgili risklerle karşılaştıkları görülmüştür. Görüşme yapılan çocuklar da sosyal medya ortamlarında cinsel içerikli, şiddet içerikli ve nefret barındıran içerikler gördüklerini, saldırgan tavırlar sergileyen

kullanıcılarla karşılaştıklarını, tanımadığı kullanıcılardan sosyal medya ortamlarında arkadaşlık isteği veya mesaj aldıklarını ve bu kullanıcılarla iletişim kurduklarını söylemiştir. Aynı zamanda oyun oynarken reklamlarla karşılaştıklarını, diğer kullanıcılar tarafından küfürlerle maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Aktif aracılık uygulanan çocukların bir riskle karşılaşma durumunda karşılaştıkları riskleri ailelerine korkmadan bildirmeleri ve bu durumu aşmak için yapıcı bireysel çabalar göstermeleri çalışmanın önemli bir sonucunu oluşturmaktadır. Bu anlamda çocuk ailesiyle iletişim kurmaktan kaçınmamakta ve riskli durumlar karşısında ailesiyle birlikte çeşitli çözümler önermektedir.

Kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocukların karşılaştığı riskler ise çoğunlukla korkutucu ve cinsel içerikli görüntülerdir. Aynı zamanda çocuklar hem oyun oynarken hem de diğer faaliyetleri gerçekleştirirken küfürlü konuşmalara maruz kalmaktadır. Saldırganca tutum sergileyen kullanıcılar internette çocukların karşısına çıkmakta ve çocuklar tanımadıkları kişilerden arkadaşlık isteği ve tehdit içeren mesajlar almaktadır. Aynı zamanda çocukların sosyal medya hesaplarının çalındığı ve bilgilerinin kötüye kullanıldığı görülmektedir. Kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocukların bir riskle karşılaşmaları halinde aileleriyle paylaşma durumuna bakıldığında çocukların tepki görecekları endişesi ile gerçekleri ailelerinden sakladıkları görülmüştür. Bu durum ise çocukların riskler karşısında savunmasız kalmasına sebep olan bir durum olmaktadır.

Aktif aracılık uygulanan çocukların internet ortamının sağladığı fırsatlardan yüksek düzeyde yararlandıkları görülmüştür. Çocuklar internette oyun oynamakta, sosyal medya kullanmakta, eğitimsel faaliyetleri için araştırmalar yapmakta, film izlemek ve müzik dinlemek gibi aktivitelerde bulunmaktadır. Buna göre aktif aracılık uygulanan çocukların internette aktif bir biçimde var oldukları söylenebilmektedir. Aynı zamanda aktif aracılık uygulayan ailelerin de internetten aktif bir biçimde faydalandıkları görülmektedir. Aileler internette oyun oynamak dışında sosyal medya hesaplarına bakmakta, film izlemekte, gazete okumakta ve araştırmalar yapmaktadır.

Kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocukların aktivitelerine bakıldığında aktif aracılık ve birlikte izleme modeli uygulanan çocuklara göre daha az aktivite gerçekleştirdikleri görülmüştür. Bu araştırma sonucu Livingstone ve Duerager'in (2012) yapmış olduğu çalışmaya benzerlik göstermektedir. Livingstone ve Duerager'in çalışmasına göre ailelerin kısıtlama davranışı sonucu çocuklar pornografi, siber zorbalık ve yabancılarla iletişime geçmek gibi risk türleri ile daha az karşılaşmaktadır. Ancak kısıtlayıcı aracılık uygulaması sonucunda çocukların öğrenme, iletişime geçme, katılım ve eğlence gibi fırsatlarının da azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda Eu Kids

Online tarafından 2014 yılında 25 ülkede 9-16 yaş grubu çocuklarla gerçekleştirilen çalışmada Türkiye’de kısıtlayıcı aracılık uygulayan ailelerin çocuklarının fırsatlardan daha az yararlandığı belirtilmektedir. (Eu Kids Online, 2014) Bu çalışmanın sonucuna göre de kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocuklar internet kullanımları sırasında çeşitli risklerle karşılaşmakta ve aynı zamanda fırsatlardan daha az yararlanmaktadır.

Aktif aracılık uygulanan çocukların internette herhangi bir riskle karşılaşmaları durumunda ailelerini bilgilendirdikleri görülmüştür. Aileler de riskli durumlar karşısında çocuğuyla etkileşim halinde bu sorunu çözmeye çalışmaktadır. Kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocuklar ise riskli durumlarla karşılaşmaları durumunda aileleriyle bu durumu paylaşmamakta ve sorunun çözümü karşısında yalnız kalmaktadır.

Bu çalışma, çocukların internette hangi tür faaliyetleri gerçekleştirdikleri ve hangi tür risklerle karşı karşıya kaldıklarının belirlenmesi açısından önemli sonuçlar vermiştir. Çalışmada her bir aracılık türü uygulanan çocuğun internette risklerle karşılaştığı görülmüştür. Bu sonuç aracılık uygulamaları kapsamında yapılan araştırmalar ile farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmalarda aracılık uygulamalarının çocukların risklerle karşılaşmalarını önlediği belirtilmiştir. (Fikkers, Piotrowski vd., 2017: 407; Collier’in 2015; Shirley S.Ho, Liang Chen, 2016; Lee ve Chae, 2007; Livingstone ve Duerager, 2012) Bu çalışmanın sonucuna göre ise ailelerin uyguladığı aktif aracılık, kısıtlayıcı aracılık ve birlikte izleme modeli çocukların internette bulunan risklerle karşı karşıya kalmasını engellemektedir. Bu sonuca göre ailelerin ve çocukların internet kullanımı konusunda bilinçlendirilmeleri kapsamında okul aile işbirliği çerçevesinde verilecek eğitimler önemli görülmektedir.

Aracılık uygulanan çocukların risklerle karşılaşmalarının yanı sıra risklere karşı olan tutumları aracılık türleri bağlamında önemli sonuçlar vermiştir. Buna göre aktif aracılık uygulayan ailelerin çocuklarına olan pozitif yaklaşımlarından dolayı çocuklar korku ve endişe duymamaktadır. Çocuklar ailelerinin kendilerine yardımcı olabileceğini düşünerek riskli durumlarla karşılaştıklarında ailelerini bilgilendirmektedir. Bu durumda aktif aracılık uygulanan çocukların sorunlarla yüzleşebildikleri ve risklerle baş etmek konusunda istekli davrandıkları görülmüştür. Kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocuklar ise riskler karşısında endişe duymakta ve durumu ailelerinden gizlemektedir. Bu durumda çocukların internet kullanımında risklerle baş etmeleri konusunda aile içi iletişimin önemli olduğu anlaşılmıştır. Welker, (2005) yapmış olduğu çalışmada kısıtlayıcı aracılığın kısa vadede çözümler getirebileceğinin düşünüldüğünü fakat aslında aktif aracılığın uzun vadede çözümlere kavuşulması ve ailelerin çocuklarıyla olan iletişimleri konusunda daha anlamlı bir aracılık türü olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmaya göre de aktif aracılık uygulaması çocukların internette karşılaşabileceği riskler karşısında uzun vadede çözümler getirebilmesi açısından önemli bulunmuştur.

Araştırmada, aracılık bağlamında çocukların internet aktivitelerinin farklılık gösterdiği görülmüştür. Aktif aracılık uygulanan çocuklar internette bulunan çeşitli fırsatlardan kısıtlayıcı aracılık uygulanan çocuklara göre daha çok yararlanmaktadır. Çocukların internet kullanımına getirilen kısıtlamaların aynı zamanda çocukların internette edinecekleri faydaları da engellediği görülmektedir.

Kısıtlayıcı aracılığın ceza yöntemi olarak kullanılması çocukları yaşadığı olumsuzlukları gizlemeye itmektedir. Birlikte izleme modelinin anne-baba ve çocuk arasında eleştirel bir ortam sağlamaması ise anne-babanın içeriği onayladığı anlamına gelebilmektedir. Çünkü çocuk, anne ve babası sessizce yanındayken olumsuz ya da risk içeren metin ve görüntülerle karşılaştığında bir sıkıntı olmadığı anlamını çıkarabilmektedir.

Tüm bu bulgular değerlendirildiğinde hiçbir aracılık türünün çocukların risklerle karşılaşmasını engelleyememesi endişe verici bir sonuçtur. Bu nedenle bu çalışmanın önerisi üç aracılık türünün bir arada kullanılmasıdır. Kısıtlayıcı aracılığın ceza yöntemi olmadan uygulandığı takdirde çocukların internet kullanım sürelerinin düzenlenmesi ve kendileri için zararlı olabilecek sitelerin engellenmesinde, birlikte izleme modelinin aileler ve çocukların birlikte zaman geçirme aktivitelerinde, aktif aracılığın ise çocuk ile aile arasındaki iletişimi kuvvetlendirerek internetteki aktivitelerden çocukların yararlanmasında ve içerikler hakkında bilgi almasında yararları görülmektedir. Çocukların risklerle karşılaşmalarının aracılık türleri ile engellenememesi durumunda ailelerin yanı sıra öğretmenlerin çabası ile birlikte ailelerin ve çocukların internet kullanımını bilinçlendirebilecek yeni medya okuryazarlığı dersleri önemli görülmektedir.

Kaynakça / Reference

- Austin, W. E. (2001). Effects of family communication on children's interpretation of television.
- Binark, M., Bayraktutan, G. (2013). Ayın karanlık yüzü: yeni medya ve etik. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Binark, M., Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Börekçi, S. ve Çomu, T. (2014). Toplumsal paylaşım ağı facebook: "görülüyorum öyleyse varım!" İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Cauberghe, V., Hudders, L., Panic, K. (2015). An experimental study on the effects of age on brand placement effectiveness: the impact of parental mediation. Universiteit Gent, Center for Persuasive Communication, Gent.
- Chen, H. H. V., Chng, S. G. (2016). Active and restrictive parental mediation over time: effects on youths' self-regulatory competencies and impulsivity. Computers & Education, 98, 206-212.

- Clark, S. L. (2011). Parental mediation theory for the digital age. *Communication Theory*, 21, 323-343.
- Coleman, B. (2012). Hello avatar: dijital neslin yükselişi. (Çev. E. Bilge). İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Collier, M. K. (2015). Does parental mediation of media influence child outcomes? A meta-analysis on Media time, content, aggression, substance use, sexual behavior and health outcomes. Brigham Young University: Master Of Science.
- Çakır, M. (2013). Sosyal medya ve gösteri. A. Büyükaslan ve A. M. Kırık (Edt.). *Sosyal medya araştırmaları 1 içinde* (ss. 11-68). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Çakır, M. (2015). İnternette gösteri ve gözetim: eleştirel bir okuma. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dijk, V. J. (2016). Ağ toplumu. (Çev. Ö. Sakin). İstanbul: Kafka Yayınları.
- Eastin, S. M., Greenberg, S. B., Hofschire, L. (2006). Parenting the internet. *Journal of Communication*, 3, 486-504.
- Eu Kids Online (2014). 10 Mayıs 2017 tarihinde <http://eprints.lse.ac.uk/60512/1/EU%20Kids%20online%20III%20.pdf> adresinden alınmıştır.
- EU Kids Online (2015). 20 Mayıs 2017 tarihinde http://eukidsonline.metu.edu.tr/file/EUKO_Turkey2015_SummaryReport.pdf adresinden alınmıştır.
- European Opinion Research Group. (2004). 5 Nisan 2017 tarihinde http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_203_en.pdf adresinden alınmıştır.
- Fickers, M. K., Piotrowski, T. J., Valkenburg, M. P. (2017). A matter of style? Exploring the effects of parental mediation styles on early adolescents media violence exposure and aggression. *Computers in Human Behavior*, 70, 407-415.
- Ghazisaeidi, M., Safdari, R., Goodini, A., Mirzaiee, M., Farzi, J. (2017). Digital games as an effective approach for cancer management: opportunities and challenges. *Journal of Education and Health Promotion*, 6, 1-8.
- Gillham, B. (2000). Case study research method. London: Continuum.
- Ho, S. S., Chen, L., Ng, Y. P. A. (2016). Comparing cyberbullying perpetration on social media between primary and secondary school students. *Computers & Education*, 109, 74-84.
- Huizinga, J. (2013). Homo ludens. (Çev. M. A. Kılıçbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Kadioğlu, K. Z. (2012). Bilgi ve iletişim teknolojileri çağında yeni nesil tüketim algısı ve Türkiye. T. Kara ve E. Özgen (Edt.). Sosyal medya/akademi içinde (ss. 155-172). İstanbul: Beta Yayınları.
- Kellner, D. (2013). Medya gösterisi. (Çev. Z. S. Doğruer). İstanbul: Açılım Kitap.
- Kuşay, Y. (2013). Sosyal medya ortamında çekicilik ve bağımlılık. İstanbul: Beta Yayınları.
- Lee, J. S., Chae, G. Y. (2007). Children's internet use in a family context: Influence on family relationships and parental mediation. *CyberPsychology & Behavior*,5, 640-644.
- Livingstone, S., Duerager, A. (2012). How can parents support children's internet safety? London, UK: Eu Kids Online.
- Livingstone, S., Haddon, L. (2009). Eu Kids Online: final report. LSE, London: Eu Kids Online.
- Livingstone, S., Haddon, L. (2009). Introduction. Eu Kids Online: Opportunities and risks for children. S. Livingstone, & L. Haddon (Edt.). Bristol: The Policy Press.
- Mendoza, K. (2009). Surveying parental mediation: connections, challenges and questions for media literacy. *Journal of Media Literacy Education*, 1, 28-41.
- Nathanson, I. A. (2001). Parent and child perspectives on the presence and meaning of parental television mediation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 2, 201-220.
- Netchitailova, E. (2017). Flaneur, aylak, ve empatik işçi. F. Aydoğan (Edt.). Yeni medya kuramları içinde (ss. 1-22). (Çev. F. Aydoğan). İstanbul: Der Kitabevi.
- Nikken, P., Schols, M. (2015). How and why parents guide the media use of young children. *J Child Fam Stud*, 24, 3423-3435.
- Özarslan, D. A. (2016). Çocuk ve çocukluk sosyolojisi. İstanbul: Resse Kitabevi.
- Poe, T. M. (2015). İletişim tarihi: konuşmanın evriminden internete medya ve toplum. (Çev. U. Y. Kaya). İzmir: Islık Yayınları.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 5, 1-6.
- Timisi, N. (2011). Elektronik bakıcı: Televizyon çocuk ilişkisine genel bir bakış. İstanbul: Derin Yayınları.

Timisi, N. (2011). Medyada çocukları koruyucu önlemler. M. N. Şahin (Edt.). Çocuk hakları ve medya el kitabı içinde (ss. 141-162). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). 21 Mayıs 2017 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> adresinden alınmıştır.

Valkenburg, M. P., Krömer, M., Peeters, L. A., Marseille, M. N. (1999). Developing a scale to assess three styles of television mediation: "Instructive mediation," "Restrictive mediation," and "Social coviewing." *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 1, 52-66.

Welker, K. J. (2005). Parental perceptions of control: a study of parental mediation of children's Internet use at home. *Dissertation Abstracts International*, (UMI No: 3199536).

Willard, N. (2007). Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats. 13 Nisan 2017 tarihinde <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx> adresinden alınmıştır.

Wright, F. M. (2016). The Buffering effect of parental mediation in the relationship between adolescents cyberbullying victimisation and adjustment difficulties. *Child Abuse Review*, 5, 345-358.

Wurtele, K. S., Kenny, C. M. (2016). Technology-related sexual solicitation of adolescents: a review of prevention efforts. *Child Abuse Review*, 25, 332-344.

Yücel, H. (2008). Çocuk ve reklam: televizyon reklamlarının çocuk üzerine etkileri. Y. G. İnceoğlu ve N. Akner (Edt.). *Medya ve çocuk rehberi* içinde (ss. 211-232). Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

